

Prolegomena

Kao autor ove knjige, prije svega, ispričavam se i molim čitatelja da mi oprostí stílsko siromaštvo teksta. Prošlo je više od pedeset godina da sam počeo učiti hrvatski jezik kao student rusistike i hungarologije, bez profesora i udžbenika hrvatskog jezika. Točnije rečeno, imao sam udžbenik: Krležinu knjigu *Hrvatski bog Mars*. Ovo djelo sam pronašao u knjižnici. Već sam posjedovao gramatiku hrvatskog jezika (našao sam je na kraju jedne *Čitanke* za osmi razred osnovne škole), a u čitanju Krležinog teksta pomagao mi je rječnik bivšeg profesora katedre za kroatistiku Filozofskog fakulteta u Budimpešti, Ede Margalitsa. To je bio odlučujući trenutak u mom opredjeljenju za kroatistiku. Književno djelo Ksavera Šandora Gjalskoga upoznao sam mnogo kasnije. Prvi tekst što sam od njega čitao (1959) bila je pripovijetka *Perillustris ac generosus Czintek*, u mađarskom prijevodu profesora Lászlóa Hadrovicsa. Pripovijetku *Illustrissimus Battorych* već sam preveo kad sam sastavio i priredio za tisak na mađarskom jeziku *Hrvatsku književnu antologiju*. Već tada sam bio uvjeren da je Gjalski jedan od najinteresantnijih predstavnika hrvatske proze 19., čak i 20. stoljeća. Moje zanimanje intenzivirao je, naravno, i Gjalskijev odnos prema Mađarima i Ugarskoj, koji je, pretpostavljam, manje-više bio odraz političke situacije onoga doba. Bilo mi je pravo iznenađenje kad sam čitao njegove riječi o predsjednici-ma bivše mađarske vlade, o Istvánu Tiszi i Sándoru Wekerleu. O Tiszi je npr. pisao s velikim simpatijama:

»... upoznao sam jednog od najvećih i najgenijalnijih državnika. U saobraćaju i u razgovoru s njime, čovjek je gotovo

neprekidno osjećao tu njegovu umnu i karakternu veličinu. I mada je iz njega neprestance strujala hladnoća i upornost pravoga kalvinca, ipak je svojim iskrenim, poštenim i pravo kavalirskim načinom osvajao čovjeka (...) Velik je to i pošten čovjek bio! Zato me ništa nije toliko moglo uvrijediti, kao kad se po našim političkim sitničanjama provlačilo to ime u vezi s našim svakojakim patuljcima.«

Za me je bio izniman doživljaj čitanje knjige *Pod starim krovovima*. Odmah sam shvatio da je Gjalski u ovoj zbirci pripovijedaka, s kreativnom recepcijom Turgenjeva, napisao jednu od najljepših, i za tadašnje prilike najmodernijih knjiga u čitavoj književnosti Srednje Europe 19. stoljeća. Njegov konzervativizam koji je nastojao očuvati vrijednost života plemenitaša u Srednjoj Europi sličan je odnosima mađarskih književnika Gyule Krúdyja i Pála Gyulaija prema istim vrijednostima, a na srodni stav nailazimo i kod Gogolja u pripovijesti *Starosvjetskije pomeščiki*, odnosno u epu *Pan Tadeusz* najvećeg pjesnika poljskog romantizma, Adama Mickiewicza.

S obzirom na sve spomenuto bilo je razumljivo da sam prije nekoliko godina prihvatio ponudu izdavača Eötvös József Könyvkiadó (Budimpešta) da se objelodani knjiga Gjalskoga *Pod starim krovovima*, i odmah sam počeo s prevodnjem. Knjiga je izašla i tada sam već odlučio napisati monografiju o Gjalskom na mađarskom jeziku. Knjiga je ovih dana objelodanjena, a izdavač je opet bio Eötvös József Könyvkiadó u Budimpešti.

Ova knjiga je već bila kod izdavača kad me akademik Du-bravko Jelčić potaknuo da je prevedem na hrvatski. Prihvatio sam prijedlog, ali budući da sam mađarsku varijantu knjige napisao prema zahtjevima mađarske čitalačke publike, odlučio sam preraditi tekst i interpretirati književno djelo Gjalskoga prema zahtjevima hrvatskih čitatelja.

Već naslov knjige – *Pristupi Gjalskom* – najavljuje da će čitatelj umjesto tradicionalne književnopovijesne monografije

čitati knjigu s analizama u kojima uvijek ima posebnih stajališta (npr. impresionizam, simbolizam, nacionalna svijest itd.). Tekst knjige bogat je citatima. Razlog je s jedne strane to što neka djela Gjalskoga nemaju novijih izdanja pa se primjerak pojedinih djela teško nađe, a s druge strane to što sam kao gostujući profesor Odsjeka za Hungarologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, gdje već više od deset godina predajem kolegij Hrvatsko-mađarske književne veze, na ispitima vidio da je načitanoš naših studenata relativno slaba što se tiče klasične hrvatske književnosti. Djela Gjalskoga osobito malo čitaju.

Kao štovatelj književne djelatnosti i Gjalskoga, nadam se da nisam uzalud radio, i da će moja knjiga mobilizirati čitalačku publiku.

Na ovome mjestu zahvalio bih akademiku Dubravku Jelčiću za svu pomoć tijekom pisanja ove knjige. On mi je, uz ostalo, slao i sve tekstove koje nisam mogao naći u našim knjižnicama.

Eger, 1. studenoga 2008.

István Lókös